

VIII. Jellemfejlődés

Szeptember 27., vasárnap, 11 óra

Egy rövid szünetet követően Éva újra elindította a beszélgetést:

– Beszéltünk testi fejlődésről, szellemi fejlődésről, érzelmi fejlődésről, társas fejlődésről és lelki fejlődésről. Mi maradt még?

– Az igazat megvallva, szerintem mindent részletesen átbeszéltünk – mondta István. Nem hiszem, hogy bármikor is gondolkoztam ennyit életemben. Biztosak vagytok benne, hogy még nem fejeztük be?

– Elég biztosak – mondta László. – Van még egy összetevő, amivel nem foglalkoztunk, ez pedig a jellem. Teljesen belemerültem egy könyvbe, amelyet a tanár úr adott: Baden-Powelltől a *Cserkészvezető*; 1920-ban adták ki először. Minden olyan növekedési területtel foglalkozik, amelyeket mi is megnéztünk: egészség és testi fejlődés, szellem és kreativitás, társas fejlődés és mások szolgálata stb. Viszont nem beszéltünk még a jellem fejlesztéséről, amelyet Baden-Powell a lista első helyére tesz. A 47. oldalon például ezt írja: *Az életben való boldoguláshoz a jellem fontosabb, mint az iskolázottság.*¹¹

– Nem elavult a jellem fogalma a pszichológiában és a pedagógiában? – kérdezte Zsuzsa.

– Olyan fogalom, amelyről rengeteget beszéltek a múltban, de úgy tűnik, mára valahogyan eltűnt – helyeselt a professzor.

– Mit mond róla Baden-Powell? – kérdezte Éva.

Minden szem Lászlóra szegeződött.

– Ööö... Egy pillanat, megjelöltem pár helyet.

Kinyitotta a kis könyvet és őrült módon lapozni kezdett.

– Hm... Majd fordítom menet közben, ahogy olvasom...

– Angolul is olvashatod – mondta Éva.

László kissé elpirult.

– Igen, miért? Itt van... Ööö...

Egy nemzet nem annyira fegyverei erejének köszönheti boldogulását... ööö... mint

¹¹ Robert Baden-Powell, *Aids to Scoutmastership*

inkább polgári jellemének. Az életben való boldoguláshoz a jellem fontosabb, mint az iskolázottság. Ezért a jellem elsőrangú érték mind a nemzet, mind az egyén számára. De ha a jellem dönti el a férfi boldogulását, addig kell kifejleszteni, míg az élet útján el nem indul; amíg fű, amíg fogékony. A jellemet nem lehet beleverni a fűbe. Csírájában már megvan benne, csak ki kell belőle bányászni, és ki kell fejleszteni.

– Ez így nagyon jó – jegyezte meg István –, de hol van itt a jellem meghatározása?

– Mire gondolsz? Teljesen egyértelmű!

– És mi az?

Éva László segítségére sietett:

– Nem az a jellem, ami az egyén személyiségét „jellemzi”, más szóval jellegzetes vonásai?

– Egyetértek – mondta Zsuzsa. – De ebben az esetben ez önmagában nem egy növekedési terület, hanem az a mód, ahogy a jellem különböző mértékben testi, szellemi, érzelmi, társas és szellemi összetevőkből felépül

– És mégis – mondta László – „erős jellemről” meg „jellemes emberről” beszélünk!

– Az az akaratérő vagy az eltökéltség – mondta István.

– A „macsó”-rész – tette hozzá Zsuzsa ironikusan.

A professzor megszakította:

– Igazad van, László, hogy Baden-Powell nem határozta meg magát a jellemet, viszont felsorol egy sor olyan erkölcsi és szellemi összetevőt, amelyekből, szerinte, a jellem felépül...

László újfent kinyitott a kis könyvet:

– Így igaz... Várjatok... Itt van: „lovagiasság és fair play”, „fegyelem”, „becsületérzés”, „önbizalom”, „az élet élvezete”... ööö... „a szemléletmód fejlesztése”... „mások tisztelete”, „önmagunk tisztelete”, és ... „hűség”...

– Ezek értékek – mondta Zsuzsa. – Nem látom, miben különbözik ez az erkölcsi fejlődéstől.

– Lehet, hogy nem különbözik – folytatta a professzor –, de ez a felsorolás kulcsot ad nekünk ahhoz, hogy megértsük. Vegyük például az önbizalmat, az élet élvezetét vagy önmagunk tiszteletét. Valami közös bennük.

– Az öntudatosság? – kockáztatta meg Éva.

– Igen, Éva. Azt gondolom, hogy a jellem első összetevője az identitás vagy öntudat, önazonosság. Emlékezzetek, mit mondtunk, amikor az érzelmi fejlődésről beszéltünk: a kisgyermeknél a dackorszak megjelenése az öntudat megszerzésének egyik első jele.

Éva belelapozott a jegyzeteibe:

– Megvan. A tanár úr azt mondta, hogy ha azt mondjuk „nem”, az azt jelenti „én tőled különböző személyként létezem”.

– Sőt – tette hozzá László –, ha valakire azt mondjuk, hogy karakteres, vagy erős jellem, arra gondolunk, hogy az illető képes önmagát, saját akaratát másokkal szemben érvényesíteni.

– Ha valaki „karakteres” – szakította félbe Zsuzsa –, azt gyakran úgy is lehet érteni, hogy „rossz karakteres”.

– Igen – vette át a szót István. – Ha azt akarjuk, hogy egy fiatal „jelleme épüljön”, akkor nem tesszük-e végső soron önzővé és a képtelenné a másokkal való együttműködésre?

– Akkor itt álljunk meg egy kicsi – folytatta a professzor. – Az első összetevő az identitás. Észben kell tartanotok, hogy mindannyian egyszeri lények vagyunk. Először is családi történetünk miatt. A szüleinktől örökölt kromoszómák olyan jellemzőkkel ruháznak fel minket, mint senki más. Az arcom, a testem, a hangszínem, az a mód, ahogy járok és így tovább, mind megkülönböztet másoktól. De egyedi vagyok a saját történetem miatt is. Egyedi élményeim vannak a családomból, az iskolából és a körülöttem lévőktől. Teljességgel lehetetlen, hogy bárki másnak ugyanazok a tapasztalatai legyenek, mint nekem. És végül egyedi vagyok, ahogyan a körülöttem lévő emberekhez és tárgyakhoz viszonyulok. Senki sem érzékeli pontosan úgy a dolgokat, és senki más nem reagál rájuk úgy, mint én. Egyetértetek?

– Igen – válaszolta csoport nevében Éva.

– Tehát egyedi vagyok, és ha jogom van élni, nincs-e ugyanúgy jogom kifejezni mindazt, ami vagyok, és érvényre juttatni az eredetiségem?

– Már lárom, hová akar kilyukadni a tanár úr – mondta Zsuzsa. – A nevelőrendszerek túlságosan is gyakran működnek sablonokként. Felvett gyereklétszámról és statisztikákról beszélünk, miközben elfelejtjük az embereket.

László gyorsan lapozott könyvében.

– Várjatok csak – mondta –, olvastam egy érdekes passzust erről a szempontról. Itt van:

– Miért aggódjunk az egyéni képzés miatt? – kérdezik. Mert kizárólag így tudtok nevelni. Bárhány fiút oktathattok, egyszerre akár ezret is, ha erős hangotok és vonzó fegyverkezési módszereitek vannak. De ez nem képzés, ez nem nevelés. A nevelést jellemek építésében és férfiak kialakításában számolják.

– Oké – mondta Éva –, de azért is figyelhetünk minden gyerekre, hogy hatékonyan beleillesszük az egyetlen sablonba. Nekem kicsit homályos ez a jellem szó. Ez mindössze önmagunk érvényesítése? Egész regiment robotunk lehet, amelyek képesek leküzdeni a nehézségeket és akadályokat, mégisincs igazi jellemük.

– Nagyon igazad van, Éva – vette vissza a szót a professzor. – A jellem szót hagyományosan használjuk a cserkészletben, de alapvető megfelelően értenünk, nehogy tévútra jussunk. Az igaz, hogy a jellemes ember olyasvalaki, aki képes önmagát érvényesíteni másokkal szemben. De ha csak, Zsuzsa szavaival, a „macsó”-rész művelésére korlátozódunk, akkor tévúton járunk.

– Tehát – mondta Zsuzsa – az a kérdés, bátorítsuk-e a fiatalokat önmaguk eredetiségének megerősítésére.

– Igen, és először is abban kell segítenünk nekik, hogy tudatosodjék bennük: egyedi és megismételhetetlen lények. Azonosítottunk a különböző növekedési területeket, a fizikai és testi vonatkozást, a szellemet, az érzelmi világot, a társas életet és a spiritualitást, de mindezt minden egyes egyénnek saját eredeti módján kell irányítania és kezelnie.

– A repülőgépnak kell, hogy legyen pilótája! – tette hozzá István.

– Pontosan. Érdekes ez a pilótás gondolat, majd később visszatérünk rá egy olyan történettel, amely ezt jól példázza. Ha valakit nevelünk, akkor nem elég minden növekedési területen képességekkel felruházni, hanem segíteni kell a fiataalt, hogy tudatára ébredjen eredetiségének, és képes legyen szabadon és függetlenül viselkedni.

– Ha jól értem – mondta László –, akkor agyba-főbe fejleszthetjük a testet, a szellemet, az érzelmeket, a társas létet és a lelket, de mindez céltalan, ha nem vagyunk képesek abban segíteni a fiataalt, hogy saját kezébe vegye fejlődését.

– Ez az. Legvégső soron a nevelés célja, hogy segítsünk minden egyénnek önmagát független, felelős személyként elismerni, hogy azt mondhassa, „én”. Ezért nem hitte Baden-Powell, hogy a jellemet kívülről belénk lehet sulykolni. „*Csírája már megvan a fiúban, és ezt ki kell bontakoztatni és terjeszteni.*” És ezért is

hangsúlyozta az önnevelést: ha én egy egyszeri és megismételhetetlen személy vagyok, akkor senki sem tudja megoldani azokat a problémákat, amellyel én kerülök szembe, és senki, legyen bármilyen jószándékú, nem tudja megmondani, hogy nekem mit kell tennem.

– A jellem fejlesztése – szakította meg Éva – az autonómia fejlesztése.

– De –vetette közbe Zsuzsa – ennek túlhangsúlyozása nem teszi önzővé és individualistává az embereket?

– Ez a kockázat valóban létezik. A személyes autonómia fogalmát gyakran összekeverik az individualizmussal és az énközpontúsággal. Individualista az, aki csak magára gondol és mindent saját vágyai szerint tesz, anélkül hogy mások a legcsekélyebb mértékig is érdekelnék; mintha csak ő lenne az egyetlen ember a világon. Énközpontú az, aki minden önmagához viszonyít és önmagát véli a világmindenség közepének. Minden körülötte szerveződik, és mások csak a vele való kapcsolatban léteznek, azért, hogy szolgálatot tegyenek neki. A modern nyugati társadalmakban erős tendenciák figyelhetők meg az individualizmus és az énközpontúság, más néven egocentrizmus irányába. Ezeknek tudatában kell lennünk, hogy küzdhessünk ellenük, de mindez nem szabad, hogy az autonómiáról való lemondáshoz vezessen. Az autonómia az a képesség, hogy a személy saját maga válasszon, maga hozzon döntéseket, a valóság alapján kezelje a környezetével való kapcsolatait, hogy szabad legyen, és felelős ezért a valóságért; hogy támogasson másokat, de nem függjön tőlük.

– De valamilyen mértékig mindig függünk másoktól, nem?

– Azt próbálom mondani, hogy nem hagyhatjuk, hogy mások szabják meg a viselkedésünket, döntsenek helyettünk, sőt, hogy elhanyagoljuk önmagunkat a másoknak való segítség örve alatt. De az természetes, hogy nem vagyunk egyedül. Folyamatosan kapcsolatban állunk a környezetünkkel. A másokkal való kapcsolat által fejlődünk és ismerjük meg önmagunkat. Ahhoz, hogy világosan megértsük az autonómia fogalmát, össze kell kapcsolnunk a kölcsönösséggel.

– Itt nekem szükségem volna némi magyarázatra – mondta István.

– Rendben. Mondtuk, hogy minden személy egyedi. Ezen kívül mindenki fel van ruházva olyan lehetőségekkel és képességekkel, amelyek lehetővé teszik számára, hogy megoldjon bármilyen problémát, amellyel szembekerül, és hogy egyensúlyt találjon. Mindannyiunknak megvannak az eszközei ahhoz, hogy fölépítsük saját boldogságunkat. Ha engedünk annak a kísértésnek, hogy másoknak „saját érdekükben” megoldásokat írjunk elő, akkor ezzel függővé tesszük őket, és nem hagyjuk, hogy saját maguk vezessék saját életüket, elérjék

az autonómiát, igazán önmaguk legyenek. Ezzel azután alulfejlettségre kárhoztatjuk őket. Ezért kell a nevelésnek minden embert arrafelé vezetni, hogy önmagától tanuljon és fejlődjön.

– Ez az autonómia, de hol a kölcsönösség?

– Most jön. Nem szabad elfelejtenünk, hogy ugyanakkor mindenkinek vannak korlátai is. Nem élek meg, érzek vagy tapasztalok mindent, amit mások megélnék, éreznek és tapasztalnak. Ahhoz, hogy jobban megértsek másokat, meg kell értenem, hogyan látják ők magukat. Ezért tisztelnem kell őket és figyelnem rájuk, ahelyett hogy helyettük döntenék. De fordítva is: nekem is szükségem van mások nézeteire, hogy jobban megértsem önmagam. Bennem megvan mindaz, ami biztosítja saját fejlődésem, viszont szinte biztosan szükségem van mások segítségére, hogy azonosítsam a gyengeségeim, amelyeket ellensúlyoznom kell, és az akadályokat, amelyeket le kell győznom.

– Ahhoz, hogy elérjük az autonómiát, szükségünk van mások segítségére, és hogy mások valóban segítsenek, nekünk is segítenünk kell, hogy kialakíthassák saját autonómiájukat.

– Ez az, István.

– És ugyanez érvényes a nevelőre is – tette hozzá Zsuzsa.

– Pontosan. Az a nevelő, aki elfelejti saját magát azért, hogy a fiataloknak segíthessen, nem képes őket igazán a függetlenségre vezetni. Azzal, hogy függővé válik tőlük, a nevelő elkerülhetetlenül egy függő kapcsolatba börtönzi a fiatalokat, míg ha valakit valóban szeretünk, akkor lehetővé tesszük számára, hogy szabad és független személlyé váljék.

– Nagyon is egyetérték – szakította meg László –, de valami még zavar.

– Éspedig, László?

– Azt gondolom, hogy a cserkészlet egyik fő célja az is, hogy erős jellemeket neveljen, akik képesek szembeszállni a nehézségekkel, döntéseket hozni és elkötelezni magukat. Ezt nem igazán látom abban, amit eddig mondtunk.

– Szívesen válaszolok, ha megengedi, tanár úr – mondta Éva. – Nincs ellentmondás, Laci. Pontosan azáltal köteleződhetünk el igazán, és szállhatunk szembe a nehézségekkel, ha biztosak vagyunk saját identitásunkban, és képesek vagyunk önállóan választani a lehetőségek közül. Ott a probléma, hogy gyakran nem merjük hagyni az embereket, hogy maguk válasszanak. A „Nagy Társadalmi Értékek” nevében megszabjuk, hogy mi jó nekik és a társadalomnak. De ennek semmi értelme, hiszen ez arra ösztönzi őket, hogy az

individualizmusba meneküljenek és elutasítsák a társadalmi felelősségvállalást. Pontosan ez történt a kommunizmusban. A hangzatos beszédek soha nem győztek meg senkit.

László némiképp meghökkent azon a szenvedélyen, amellyel Éva beszélt.

– Értem az aggodalmaid, László – mondta a professzor –, de azt hiszem, Évának igaza van. Ha szabad, felelős emberek nevelését állítjuk előtérbe, az azért van, mert hiszünk azokban az alapvető értékekben, amelyek méltók arra, hogy világosan kifejezzük őket.

– És akkor mik ezek? – kérdezte István.

– Ezek az emberi jogok, ahogy az Egyesült Nemzetek Szervezete, az ENSZ megfogalmazta őket; ezek alapozzák meg az ember méltóságát. Én azt is szeretem, ahogy ezeket az *Egyén jogainak és szabadságainak kartája* fejezi ki, a kanadai Quebec tartomány egyik alaptörvénye.

A professzor kis műbőr noteszt vett elő zsebéből. Kinyitotta és ezt olvasta:

„Mivel minden embernek belső jogai és szabadságai vannak, amelyek védelmét és fejlődését szolgálják; mivel minden ember azonos értékű és méltóságú...”

Az idős professzor gondosan hangsúlyozta az utolsó szavakat, majd egy pillanatra elhallgatott és a csoportra nézett. Aztán folytatta:

„...Minden egyénnek alapvető szabadságai vannak, mint a lelkiismeret szabadsága, a vallás szabadsága, a gondolat szabadsága, a kifejezés szabadsága...”¹²

– Most nem folytatom. Mióta bizonyos tapasztalataim vannak, ezt a szöveget mindig magamnál tartom. Egyértelműen kimondja, hogy mindannyiunknak joga van arra, hogy „személyként” tiszteljenek, aminthogy mindannyiunknak tisztelnünk kell a másikat. Mindannyian önmagunk vagyunk cselekedeteink, gondolataink és érzéseink első bírái, ahogyan mi vagyunk az elsők, akik ezek következményeiért felelünk. Mindannyiunknak joga, hogy fejlődjék, tanuljon és kibontakozzék. Mindannyiunknak joga, hogy a boldogságot keresse, miközben tekintettel van másokra. Ez az emberségnek egy mélységesen lelki megközelítése, amelynek minden cselekedetünket át kell hatnia, különösen a nevelés terén.

Egy hosszú pillanatilag csönd volt. Mindannyian tudták, hogy Keszeli János nagy árat fizetett azért, hogy hitt az emberben.

¹² Charter of the Rights and Liberties of the Individual, A Fundamental Law of the Province of Quebec, Canada

István szakította meg végül a gondolataikat.

– És a pilótás történet?

A professzor elmosolyodott, amikor ránézett.

– Szeretem azt a történetet. Egy francia pszichoanalitikus, Marie Balmay könyvében bukkantam rá, amelynek elég meglepő címe van: *Az isteni eredet: Isten nem embert teremtett.*

– Ez valóban elég paradox – mondta Zsuzsa.

– Valójában a könyv az emberben való mélységes hitét írja le, amelyet a pszichoterapeutai tapasztalata alapján szerzett. A Biblia szerint az ő olvasatában Isten csak életet adott a „hímnemű és nőnemű” emberi lénynek. Ettől kezdve már az embertől, a férfitől és a nőtől függ, hogy megalkotja-e magát mint független személyt, mint „alanyt”, és hogy ezt a szándékot szemléltesse, leírja „a rakéta tanmeséjét”.

– Rakéta? – érdeklődött István meglepetten.

– Igen. A történet így szól. Az ember élete a rakétához hasonló. A kilövés pillanatában, vagyis az élet kezdetén, a rakétának két fokozata van: a második és a harmadik. Az utas az alacsonyabb fokozatban ül, a harmadikban. Aztán az utas felmegy a második fokozatra, és mindkét fokozaton kiépül az élet: a harmadikon és a másodikon. A rakéta a kilövéskor meghatározott pálya szerint kering az űrben, és egy napon majd visszahullik a Földre, és megsemmisül. Viszont ha a rakéta utasa képes megépíteni egy első fokozatot, akkor az a fokozat nem fog visszaesni a Földre a másik kettővel együtt, hiszen az már nem a Földön épült, nem vonatkoznak rá a földi szabályok. Ez az első fokozat az utas műve, és kizárólag ő építheti meg. Ha az utas képes megépíteni egy ilyen első fokozatot és föl tud mászni bele, akkor ő lesz a rakéta építője és egyben pilótája, és elkerüli a rakéta többi részére váró pusztulást. Követitek a történetet?

– A pilótává válás egyértelmű – mondta István. – Mindenkinek meg kell tanulnia önmagát kormányozni.

– Igen, de miért építünk egy harmadik szintet? – kérdezte Éva.

– És miért hívjuk a harmadik szintet az elsőnek? – tette hozzá Zsuzsa.

– Hadd magyarázzam el. Az egyén a harmadik fokozaton kezdi az életét; úgy is mondhatjuk, harmadik személyben. Jóval mielőtt a gyermek képes lenne beszélni, szülei és mások „róla” beszélnek, harmadik személyben. A gyermeknek nincs identitása. Amikor már képes másokkal beszélni és

kommunikálni, a gyermek másoknak „te” lesz és fordítva is, ahogy azokkal azonosul, akik hozzá beszélnek, fokozatosan megtanul „én”-t mondani. Ez bonyolult. Eleinte a gyermek mindig harmadik személyben beszél önmagáról. Hosszú időbe telik, amíg elkezd „én”-t mondani. De még miután ez megtörtént, a gyermek továbbra is „tárgy” marad ebben a szakaszban. A gyermek még nem építette föl igazi személyes identitását. És többé-kevésbé mindent mások döntenek el helyette. A gyermek a rakéta második és harmadik fokozatán lakik.

– Értem – mondta Zsuzsa. – A harmadik szint a nyelvtani harmadik személynek felel meg: „ő”, és a második szint a második személynek: „te”.

– Akkor az első szint lesz az „én”? – érdeklődött László.

– Igen. A rakéta első szintjének elérése azt jelenti, hogy „alannyá” válunk, aki képes „én”-t mondani, képes a saját életét vezetni ahelyett, hogy olyasvalaki legyen, aki a mások által számára fölépített életet éli. Ez a jellem fejlődése.

– De miért mondja azt a történet – kérdezte István –, hogy ha az utas eléri az első fokozatot, akkor nem fog visszahullani a Földre, és meghalni?

– Ez a lélek halhatatlansága? – kérdezte Éva.

– Igen. Hívhatjuk léleknek vagy szellemnek. Mindannyiunknak van egy alapvető identitása. Gyakran a legborzalmasabb megpróbáltatások közepette derül ki, hogy ez milyen is, és belülről átformálja az embert. Akik például átmentek a koncentrációs táborok tapasztalatain, azok ezt túlságosan is jól tudják. Ha tudatosodik bennünk identitásunk, akkor ez erősebbnek bizonyul minden hátránynál, minden megpróbáltatásnál, minden betegségnél, sőt, néhányan azt állítják, hogy még a halálnál is. Ez az ember méltósága. És ezért van, hogy véleményem szerint az a folyamat, amely lehetővé teszi az egyén számára, hogy önmagát tudatosítsa, mélységesen lelki folyamat. Mary Balmary ezt mondja:

Minden lélegző emberi testben marad egy meg nem teremtett lény, amely szeretné elmondani önmagát, és üzenetet kapni egy másik jelenlétéről. A legelhagyottabb és leggonoszabb emberekben is van valaki.¹³

Zsuzsa szólalt meg, mindannyiuk gondolatait egy kérdés és egy kötelezettség formájában foglalva össze.

– A nevelés célja tehát az, hogy lehetővé tegyük a gyermeknek, hogy

¹³ Mary Balmary, *La Divine Origine, Dieu n'a pas créé l'homme*

fölfedezze magában ezt a személyt és kibontakoztassa?

Éva köszönetet mondott a professzornak, és lezárta az összejövételt. Odakint ragyogóan sütött a nap. A professzor szerint épp ideje volt, hogy ebéd előtt még kicsit kinyújtóztassák a lábukat. Kimentek – László kivételével, aki még ott maradt egy kicsit, hogy átolvassa az imént leírt jegyzeteit. Újra kinyílt az ajtó, Éva állt ott:

– Mit csinálsz? Hagyd már a papírjaid, és gyere ki velünk egy kicsit!

– De figyelj, Éva. A következtetések már csak pár sor. Elfelejtettem volna valamit leírni?

Éva elvette tőle a papírt és elolvasta. Aztán nevetve Istvánra nézett:

– Hát, szerintem semmi baj nincs veled!

– De figyelj már! Semmit sem találtam, amit a fejlődési szakaszokhoz írhatnánk!

Éva elmosolyodott és összeborzolta István haját.

– Ez teljesen normális így, Laci. Az egyén a különböző növekedési területek alapján alakítja ki saját személyiségét. Már leírtuk korábban. Gyere már! Gyere ki a friss levegőre! Szükséged van rá!

Megragadta a kezét és kivonszolta a szabadba.

Örömkialításokkal és nevetéssel üdvözölték őket. A szerzetesek közben felállítottak egy asztalt némi aperitívként szolgáló frissítővel kint a napsütésben.

•••